

KONYA GEZİSİ RAPORU

Dr. Füruzan KINAL

1955—56 ders yılı tetkik gezisinde Konya ve civarındaki tarihi eserleri g rmeği planlamıştık. Zira Roma devrinden beri adını muhafaza eden bu şehirde, Anadolu tarihinin her safhasına ait izler ve eserler bulmak mümkündür.

Bu itibarla evvel  Konya içindeki müzeleri ve Selçuk eserlerini dolaştık. Başta Mevl na müzesi olmak üzere, son senelerde sayısı gittikçe artan Konya müzelerini gördük. Vaktiyle bir medrese iken bugün restore edilerek kl sik eserler müzesi haline getirilen Arkeoloji müzesi ile Selçuk eserlerini ve kitabelerini ihtiva eden bir müze haline sokulan Karatay medresesini gezdik. Bu medrese Selçuklu emirlerinden Cel lettin Karatay tarafından 1251 (Hicrî 649) tarihinde yaptırılmıştır. Karatay medresesinin mavi ve siyah çinilerinin teşkil ettiği asil kontras karşısında ecdadımızın güzel sanatlara verdiği önemi ibretle bir kere daha idrak ettik. Bütün eski medreselerde olduğu gibi, bu Karatay medresesinin de aynı zamanda rasathane olarak kullanılacağını bilen sanatk r, holün tavanını mavi-siyah mozayiklerle yıldız şekilleriyle süslemişti. Tavanın dört köşesinden aşağıya doğru  ken şeklinde sarkan pantantifler yıldızların şuaları hissini veriyordu.

Bundan başka Konya içindeki Selçuk eserlerinden 1258 senesinde mimar Kell l bin Abdullah tarafından yaptırılan¹ İnce minare ile Larendecamilerini gezdik. Her iki camiin minareleri mavi çinilerle mozayık kaplanmıştı, fakat maalesef Larendecamiiinin ifte olan minaresinden bugün yalnız biri ayakta kalabilmiştir. Aynı zamanda Sahip Ata camii de denilen Larendecamiiinin kapısının karşısındaki sokağın içinde, yine göz kamaştırıcı bir Selçuk eseri olan Sıralı medrese vardır. Bütün Selçuk eserlerinde olduğu gibi bu medresenin de kelimenin tam m nasiyle muhteşem bir kapısı vardır.

Konya'daki Selçuk eserlerinin m şahedesinde biz bilhassa Karatay medresesinin kapı tezzinatı üzerinde durmak istiyoruz. Hensesi şekillerle süslü olan kapı kemerinin iki yanındaki satıhların üzeri gamalı halarla yapılan bir kompozisyonla tezyin edilmişti. Gamalı haçın eski Anadolu tezyini sanatında daha Bakırağında kullanıldığını Alacah y k'te bulunan müteaddit altın sivistikalarla bilmekteyiz². Böylece bu yerli sanat ananesinin Selçuklular devrine kadar yaşamaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

¹ Ernest Diez, Türk sanatı, s. 98.

² H. Z. Koşay, Alacah y k hafriyatı 1936. Levha 98.

Bu tarz Selçuklar devrinde kullanılan eski Anadolu sanatı motiflerinden biri de çifte başlı kartaldır. Bu heraldik tasvirin Hitit devletinin arması olduğunu, çifte başlı kartalın hem Hattuşaş yakınındaki Yazılıkaya mabedinde, hem de Alacahöyük şehir kapısının medhalinde tasvir edilmiş olmasıyla anlaşılmaktadır. Bundan başka Hitit kırallarına ait mühürlere bazılarını üzerinde de aynı arma tekrar edilir³.

Bugün İnce minarenin avlusunda muhafaza edilen ve vaktiyle Konya surunun üzerinde bulunan bir plâka üzerinde kanadlarını açmış çift başlı bir yırtıcı kuş tasviri vardır. Divrik'teki Alâettin Keykubad (1219—1236) camünün kapısında da aynı motifin tekrar kullanıldığını görüyoruz. I. Keykavus'un arması olduğu zannedilen⁴ bu Selçuk çifte başlı kuşu ile Hitit devletinin arması olan çifte başlı kartal arasında şüphesiz stil farkı vardır.

Gerçekten de Alacahöyük'teki çifte başlı kartalın kuyrukları bir araya toplanmış ve iki yerden boğularak bir tek kuyruk halinde gösterilmiştir. Kanatlar tamamen ufki olarak açılmış ve aynı suretle kanat tüyleri de iki hatla bölünerek üç bölüm halinde tasvir edilmiştir. Ayaklar da kanatlara muvazi olarak yanlara doğru açılmıştır. Pençeleriyle birer tavşanı yakalar vaziyettedir.

Yazılıkaya'nın çifte başlı kartalı üslûp bakımından Alacahöyük kartalından hemen hemen farksızdır, yalnız kanatlar biraz daha yukarı doğru kalkıktır; ve hayvan burada sükûnet halindedir⁵. Boğazköy mühürleri üzerindeki çifte başlı kartal tasvirleri ise çok defa stilize edilmiştir.

Buna mukabil Selçuk armasındaki çift başlı yırtıcı kuşun kanatları hemen hemen şakulî vaziyette aşağı doğru sarkmakta ve tüyler toplu bir halde değil, bütün bir kanadın teferruatıyla tasvir edilmektedir. Hitit armasında gövde iki tane olduğu halde, Selçuk armasında gövde tektir. Kuyruk tıpkı bir yelpaze şeklinde ve iki bölüm halinde tasvir edilmiştir. Pençeler nisbetsiz derecede büyük ve korkunçtur.

Çift başlı kartal motifi üzerinde bugüne kadar yapılan tetkiklerle anlaşılmıştır ki, bu motif aslında Cenubi Mezopotamya'daki bir Sümer şehri olan Lagaşın çift aslan başlı kartalından menşe almıştır ve II. binyıl Anadolu'sunda da çok sevilen bir motif olarak asırlarca kullanılmıştır. Bu suretle Bizans ve Selçuk sanatına da giren bu motif haçlı seferler yolu ile Avrupa sanatına intikal etmiştir⁶.

Konya içindeki eserleri böylece gördükten sonra, Konya'dan 7 km, mesafede bulunan Karahöyük'teki Türk Tarih Kurumu kazılarını görmeğe gittik. Üç seneden beri devam eden kazıların verdiği buluntulara göre, burasının Hititler zamanında büyük bir şehir olduğu anlaşıyordu. Kazı direktörü Prof. Sedat Alp, şimdiye kadar yapılan kazılar ve buluntular

³ H. G. Güterbock, Siegel aus Boğazköy II, s. 78.

⁴ Ernest Diez, L. c, s. 261.

⁵ Kurt Bittel ve arkadaşları, Yazılıkaya, s. 125.

⁶ Kurt Bittel ve arkadaşları, aynı eser, s. 127.

hakkında bize izahat vermek lûtfunda bulundu. Bu izahata göre, şimdiye kadar höyük üzerinde iki yerde büyük çapta kazı yapılmıştı. Bunlardan şimal cihetinde açılan yarmada I. tabakada kerpiçten bir sarayın temelleri meydana çıkarılmıştı. Sarayda bir de Bulle arşivi bulunmuştur. Fakat en şayanı dikkat nokta, Höyükten takriben 100 m. mesafede şehir surlarının meydana çıkarılmış olmasıdır. Bu muazzam Hitit suru, Bakırçağı'na ait olan bir sur duvarının hemen arkasında bulunuyordu. Bütün Hitit surlarında görülen aynı teknikle, yani iki sıra iri taşlarla yapılmış duvarın arasını molozlarla doldurmak suretiyle yapılmıştı. Dış taraftaki duvar iki yerde 50 sm. kadar bir çıkıntı yapmakta idi. Şimal cihetinde surun köşesi olduğu tahmin edilen yerde bir burcun kaidesi keşfedilmişti. Bundan başka hafire göre, şimal cenup istikametinde olan surların kapısını işaret eden çakıltaş döşeli iki yol meydana çıkarılmıştır.

Bu mimarî kalıntılardan başka, Hitit devrine ait sayısız çanak-çömlek, mühür ve diğer küçük buluntular meydana çıkarılmıştır. Bunlar arasında uzun saçlı iki kadın ile aslanla mücadele eden bir kuş veya boğa adam bulunan silindir mühür bilhassa zikre değer kıymette bir eserdir.

Konya'daki tetkiklerimizi bitirdikten sonra iki Hitit âbidesinin bulunduğu Beyşehir'e gittik. Bu âbidelerin mevcudiyetiyle Beyşehir gölünün doğu sahillerinin Hitit hâkimiyeti altında bulunduğuna şüphe kalmadığı gibi, Beyşehir'in Selçuklar devrinde de ehemmiyetini muhafaza etmiş olduğu Eşref-oğulları camiinin ve bugün hemen tamamen harap olmuş bulunan medresenin mevcudiyetiyle de sabittir. Filvaki Beyşehir kalesi Hicrî 687 de, cami 696 da türbe ise 701 de Eşref-oğullarından Süleyman Bey tarafından yaptırılmış. Bu külliyyeden bugün yalnız cami ayakta kalmıştır, diğerleri hemen tamamen harap olmuş bir haldedir. Camiin içine girildikte, binanın eskiden, bütün Selçuk devri asarında olduğu gibi, iri kesme taşlarla yapılmış olduğu, fakat sonradan ahşap bir şekilde tamir edildiği görülür. Eski taş binadan yalnız mihrab kısmı kalmıştır.

Eflâton pınar âbidesi:

Beyşehir'in içinde yegâne görülecek eser olan bu camii ziyaret ettikten sonra, Beyşehir'in 22 km. kuzeyinde bulunan Eflâtonpınar'a gittik. Charles Texier'ye göre' bu anıtı ilk defa Hamilton keşfetmiştir. Fakat bu eserin Boğazköy surları ile münasebetini görmek şerefi Texier'ye aittir. Eduard-Meyer'in anıtın ismini meşhur Yunanlı filozofa izafe etmesi yanlıştır⁸. Bu isim doğrudan doğruya âbideyi teşkil eden granit blokların güneş ışığı altında eflâtonumsu bir renk almasından ileri gelmiş olmalıdır (Tablo 1).

Bu âbide muhtelif ölçüde irili ufaklı 14 taş bloktan müteşekkildir. Her blok üzerinde kabartma olarak işlenen münferit figürlerle bir kompozisyon meydana getirilmiştir. Bu kompozisyon heyeti umumiyesiyle başında

⁷ Charles Texier, Küçükasya III, s. 202 (Ali Suat tercümesi, İstanbul).

⁸ Eduard Meyer, Reich und Kultur der Ghetiter, s. 114.

dairevî bir hathor örtüsü bulunan oturmuş bir tanrıçe ile onun sağında erkek olduğu daha büyük yapılmış olmasından anlaşılan bir tanrı oturmakta, ikisinin arasındaki taşlar üzerinde de kollarını yukarı kaldırmış birer demon ayakta durmaktadır. Tanrıların öbür yanlarında da aynı demonlar tekrar edilir. Böylece yan yana konulan 5 sıra taştan müteşekkil bu figürlerin üstünde, üzerinde yan yana iki güneş kursu bulunan yekpare bir taş konulmuştur. En dışta duran ve daha büyük bloklar üzerine daha büyük ölçüde aslan başlı, insan vücutlu demonlar işlenmiştir. Bunlar da kollarını yukarı doğru kaldırarak, sanki en üstte duran muazzam blokun üzerindeki kabartma kanatlı güneş kursunu taşır gibidirler.

Bu âbide hakkında ilk esaslî rapor H. G. Güterbock tarafından yapıldı⁹. Son zamanlarda ise Kurt Bittel başlı başına bu âbidenin tetkikine dayanan mufassal bir makale yayınladı¹⁰. Bu itibarla bizim âbide üzerinde söyleyecek yeni bir sözümüz yoktur. Bu iki tetkik de Eflâtunpınar'ı-Hititler zamanında kutsal bir pınar olduğunda birleşiyordu. Pınarın karşısında bugün Yörükler tarafından yaylak olarak kullanılan bir tepe vardır. Buranın höyük olabilmesi ihtimali ile çanak-çömlek parçaları ararken, köylüler: "Bu aradıklarından biraz aşağıdaki örende birçok var" dediler. Onların buraya "ören" dediklerini duyunca, derhal işaret edilen yere gittim. Hakikaten pınarın akışı istikametinde, yani batıda ve suyun sol kenarında alçakça bir tepe vardı. Toprağı tamamen kül halinde idi ve oradan koyu gri renkte bazısı da içi siyah, dışı kırmızı ve kaba bir teknikle imal edilen Bakırçağ keramiklerini andıran çanak-çömlek parçaları topladım. Böylece bizim tetkiklerimiz neticesinde Eflâtunpınar'ın sadece kutsal bir pınar olmadığı, fakat yanı başında bir de şehir bulunduğu anlaşılmıştır. Bu şehirde bu derece büyük bir âbide olduğuna ve âbidenin önünde yeri taş döşeli bir havuz olduğuna, arkasındaki büyük siklopik taşların burada mevcut büyük bir binaya ve belki de bir mabede ait olabileceğine göre, acaba buranın Hitit metinlerinde güneş ilahesi tanrıçe Arinna'nın şehri olarak zikredilen ve pınar mânasına gelen TUL idogramı ile yazılan URU TUL-na=URU Arinna şehri olduğunu düşünmek fazla bir hayal mi olur?

Her ne kadar bu sorunun cevabını ancak höyükte yapılacak bir kazı veya hiç olmazsa bir sondaj verebilir ise de, Bittel'in âbide üzerinde, oturan ilâhlar çiftinden başında bir Hathor baş örtüsü bulunan uluhiyeti bir güneş tanrıçesi olarak tefsir etmesi¹¹, diğer taraftan tanrıçe Arinna'nın bir güneş tanrıçesi olduğu hititçe metinlerden malûm bulunması gibi hususlar, Eflâtunpınar'ın Arinna=URU TUL-na şehri olması ihtimalini desteklemektedir, zannındayız.

⁹ Halil Ethem Hâtıra Kitabı (Ankara 1947), s. 48-58.

¹⁰ BİOr X 1/2 (1953). s. 2-5.

¹¹ Aynı yerde, s. 4 bak.

Fasıllardaki âbideler :

Beyşehir'e gittikten sonra Fasıllara da uğramak tabî idi. Bugünkü Fasıllar köyü, Beyşehir'in 19 km. güney-doğusunda olup kayalıklardan müteşekkil iki dağın arasında bulunmaktadır. Bunlardan sağ yamaçta Likaonia devleti zamanından kalma kaya mezarları vardır. Bu mezarlardan bir tanesi çok iyi korunmuş durumda ise de, diğerleri hemen tamamen harap olmuş vaziyettedir. Bu iyi korunmuş kaya mezarı dağa oyulmuş derin bir hücre şeklinde olup, hücrenin sağ tarafında kayalardan bir sütun vücade getirilmiştir. Sol tarafında ise sağ ayağını yukarı kaldırmış bir at tasviri vardır. At bütün teferruatında fevkalâde mükemmel bir tarzda ifade edilmiştir. Sütunun solunda "Heros Progamios" Nişin kemeri üzerinde "Lukianos" yazılıdır. Roma devrine aittir (Tablo II).

Bu kaya mezarının arkasında kayalara oyulmuş lâhitler vardır. Hattâ bu lâhitlerden birinin ön yüzü üç büst kabartma hâlinde işlenmiştir. Büstler Romalı kıyafeti taşımaktadırlar. Lâhitlerden 7 tane sayabildim. Köylüler dağın arka taraflarında bu çeşit mezardan daha pek çok bulunduğunu söylediler (Tablo III).

Bu kaya mezarlarının bulunduğu yamacın karşısındaki yamacın eteğinde Hititlere ait olduğu söylenen¹² meşhur kolosal anıt arka üstü yatmakta idi. 7 metre boyunda, 1,5 metre eninde yekpare bir taş üzerine yüksek kabartma olarak işlenen bu taş, iki tarafında aslanlar duran bir erkek figürünü tasvir etmektedir. Bu bakımdan Kargamış (Cerablus) ve Sam'al (Zincirli) şehirleri kapılarındaki iki tarafında aslanlar duran ve ortada bir demon bulunan heykel kaidelerini andırmaktadır (bk. Bossert, 830, 901, 903). Bu figür sol ayağını öne doğru bir adım atmış ve yukarı kaldırdığı sağ elinde ise anlaşılamayan bir şeyi tutar durumdadır. Sol elini ise yine anlaşılamiyan ve belki de henüz tamamlanmamış olan bir şeyin üzerine koymuştur. Tanrının bastığı zeminin altında kaide vazifesini gören bir sütun üzerinde —ki Swoboda ve arkadaşları bunu bir dağ tanrısı gibi görmüşlerdir— anlaşılamiyan bir takım işaret veya figürler vardır.

Bu âbide bir Hitit eseri olarak şu üç noktada bir hususiyet göstermektedir :

1 — Figür, Hitit sanatında mutad olduğu üzere, baş ve ayaklar profilden, gövde cepheden değil, tamamen cepheden "en face" olarak resmedilmiştir.

2 — Figürün taşıdığı başlık, şimdiye kadar bizce malûm sivri Hitit boynuzlu taçlarına benzememekte, bilâkis Mısırlıların baş ilâhı Amon'un başlığını andırmaktadır.

¹² H. Th. Bossert, Altanatolien, s. 59 (No. 565) ve H. G. Güterbock, Halil Ethem Hâtıra Kitabı, s. 51.

3 — Hitit kabartmalarında ayakta duran şahıslar veya tanrılar hiçbir zaman bir ayaklarını öne doğru basmazlar. Bu daha ziyade Mısır sanatında görülen bir özelliktir.

Cepheden heykel tasvirlerine biz ancak Geç Hitit devri eserlerinde rastlıyoruz. Bilhassa iki aslan ortasında çömelmiş bir demon bulunan heykel kaidesi bu devirde görülen bir modadır. Bu kaidelerin üzerinde oturan veya ayakta duran bir tanrı veya kiral heykeli koymak mutaddır. Bunlardan Kargamış kapısındaki heykelin Kargamış'ın bu devirdeki muzaffer Hitit kiralına ait olduğu anlaşılmıştır¹³. Fasıllar anıtının üzerindeki figür, Hitit erkek tanrılarına mahsus olan sivri uçlu, boynuzlu taç yerine üzerinde dört yerinden boğulmuş, üstüvanî bir şapka giymiştir. Bu itibarla buradaki şahsın da bir tanrıdan ziyade, bir kiralın zafer âbidesi olduğu intibasını vermektedir. Figürün üst bedeni çıplak olup sadece kısa bir eteklik taşımaktadır. Zincirli, Kargamış heykelleri sakallı oldukları halde, Fasıllar'daki şahıs sakalsızdır. Bu iki husus büyük Hitit devri sanatının vasıflarındandır. Bundan başka kompozisyonu teşkil eden kolossal blokun yukarı kısmı müdevver bir şekilde yontulmuştur ki, bu da yine Hitit steller için karakteristiktir. Çağdın (Bossert 567), Darende (Bossert 780) ve Boğazköy kiral kapısı kabartmalı stellerinde olduğu gibi.

Görülüyor ki, Fasıllar anıtı bir taraftan Büyük Hitit, diğer taraftan Geç Hitit devri sanatlarına muayyen münasebetler arz etmektedir. O halde bu âbide hangi devre konulmalıdır? Anıt üzerinde tarihlemeğe yarıyacak herhangi bir yazıt yoktur, ancak eserin üslûbundaki hususiyetlerin yardımı ile bir tarihleme kabildir. H. G. Güterbock, Fasıllar anıtı hakkında çok muhtasar olan yazısında bu eserin bir Hitit âbidesi olduğuna şüphe etmediğini söylemekle iktifa ediyor, bir tarih vermiyor¹⁴. K. Bittel ise: "Damit soll aber über die Datierung der Stele Fasiler nichts gesagt sein" demektedir¹⁵.

Fikrimizce Fasıllar anıtı Anadolu'da Mısır tesirinin en çok kendini gösterdiği bir zaman konulmalıdır. Burada tarihî malûmatımızı da hatırlarsak, Anadolu ile Mısır arasındaki siyasi münasebetlerin en çok revaç bulunduğu devrin III. Hattusil zamanı olduğunu görüyoruz. Filvaki yalnız III. Hattusil ile zevcesi Pudu-Hepa'ya gönderilen mektupların sayısı (hepsi 39), bu münasebetlerin derecesi hakkında fikir verir. Fakat bu münasebetlerin vücade getirdiği kültür tesirleri ancak Hattusil'in oğlu ve halefi IV. Tuthalya zamanında husule gelmiş olmalıdır. Bu sebeple Fasıllar anıtının bu devre konulabileceğini zannediyoruz. Zira kabartma üzerindeki şahıs Mısır'ın baş ilâhı Amon'un şapkasına benzeyen bir başlık taşımaktadır ve aynı Mısır kabartmalarında olduğu gibi bir ayağını öne doğru basmıştır.

¹³ L. Woolley, Charkemish II, s. 92.

¹⁴ Halil Ethem Hâtıra Kitabı, s. 51.

¹⁵ K. Bittel, Yazılıkaya, s. 63.

Diğer taraftan IV. Tuthalya zamanının siyasi olayları da bu tarihlere destekler mahiyettedir. Zira bu kiralın Hatti ile Arzava memleketleri arasında bulunması icabeden Zippasla ve Hariyati memleketleri (Takriben İsaoria ve Picidia) kiralı olan ve bu devirde arazisini Hitit devleti aleyhine genişleten Madduvattas'a karşı uzun mücadeleler yaptığını biliyoruz¹⁶. Diğer taraftan Güterbock'un doğru olarak işaret ettiği üzere¹⁷, eserin natamam olması da stelin IV. Tuthalya zamanının anarşik bünyesine uygundur.

Bundan başka eserin bir kaya üzerine işlenmeyip de 7 metre boyunda muazzam bir taş blok üzerine stel halinde işlenmesi de eserin Büyük Hitit devletinin son zamanlarına konulmasına elverişlidir. Zira aynı şekilde Hattusas şehir kapısındaki stel ile Yazılıkaya kabartmaları arasında bir zaman farkı mevcudiyeti kabul edilmektedir¹⁸. O halde tıpkı Kiral kapısı kabartması gibi, Fasıllar anıtı da Büyük Hitit devletinin en son eserlerinden biri olduğu kabul edilebilir.

¹⁶ A. Götze, *MVAeG* 32 (1927) s. 147-156.

¹⁷ H. G. Güterbock, *Halil Ethem Hâtıra Kitabı*, s. 51.

EINIGE NEUE BEMERKUNGEN ÜBER ZWEI HETHITISGHE DENKMAELER

Dr. Füzuzan KINAL

Im Sommer des Jahres 1956 haben wir in der Umgebung von Konya eine kleine Excursion gemacht, wobei wir die Gelegenheit hatten, die zwei berühmten hethitischen Denkmäler Eflatunpinar und Fasillar näher zu sehen.

Eflatunpinar liegt 22 Kilometer nördlich von Beyşehir. Heute gibt es dort keine Besiedlung. Nach Charles Texier¹ wurde dieses Monument zum ersten Male von Hamilton entdeckt. Die Ehre gehört aber dem Charles Texier, der eine Beziehung zwischen diesem Denkmal und den hethitischen Stadtmauern von Boğazköy gesehen hatte.

Über dieses Denkmal wurde der erste umfassende Bericht von H. G. Güterbock veröffentlicht². Neuerdings hat Kurt Bittel auch einen wertvollen Artikel geschrieben, der lediglich das Monument von Eflatunpinar enthielt³. Darum haben wir kein Wort über dieses Denkmal zu sagen. Die beide Autoren waren in Einstimmung darüber, dass Eflatunpinar in neuhethitischer Zeit eine heilige Quelle war und deswegen hier so grosses Denkmal errichtet wurde (Tafel 1).

Gegenüber des Monuments stand ein kleiner Hügel, auf dem die Yörüken nur im Sommer lebten. Dieser dicht an der Küste des Eflatunpinars gelegene Hügel könnte eine Ruinenstadt sein. Mit diesem Gedanken begann ich Scherben auf dem Hügel zu suhen. Darauf haben die Yörüken mir verraten, dass es Hunderte von diesen Scherben in "Ören" gäbe. Ich wusste schon, dass die Bauern den Ruinenhügel "Ören" nannten, darum eilte ich sofort dorthin. In der Tat hatte ich schon von der Ferne aus den Ruinenhügel an seiner ashenfarbigen Erde erkannt, der in Richtung des Flusses am linken Ufer lag. Ich sammelte einige Scherben, die zu grauschwarzen bis grauen und roten Gefässen gehörten. Manche Scherben waren äusserlich rot, innerlich schwarz und in grober Technik bearbeitet, wie die prehistorischen Keramiken. Die Bauern benützten diesen Hügel als ein Acker. Vielleicht ist eine Intrusion durch den Pflug geschehen.

Nun steht kein Zweifel, dass Eflatunpinar zur hethitischen Zeit nicht nur als eine heilige Quelle verehrt wurde, sondern dass auch eine hethitische Stadt dabei existierte. Unserer Meinungen nach haben die Hethiter

¹ Charles Texier, *Asie Mineur (Ali Suat tercümesi)* III, 202.

² Halil Ethem *Memorien*, (Ankara 1947) s. 48-58.

³ *BiOr* X, 1-2 (1953), s. 2-5.

dieses Monument hier deshalb aufgerichtet, weil diese Stadt vom religiösen Gesichtspunkte aus eine grosse Bedeutung hatte.

Andererseits kennen wir eine solche heilige Stadt, die in ihrem Namen ein Wort im Sinne der Quelle versteckt. Das ist URUTUL-na, die auch als uRuArinna gelesen werden kann. Andererseits hatte Kurt Bittel die Göttin auf dem Denkmal, die mit einer Hathor-Kopfdeckung charakterisiert ist, als eine Sonnengöttin interpretiert. Wir wissen durch die mehreren Texterwähnungen⁴, dass die Göttin Arinna eine Sonnengöttin war und dass sie in der Stadt Arinna verehrt wurde.

Also fragen wir uns jetzt, ob man Eflatunpınar mit der Stadt Arinna identifizieren kann? Es gibt ja keinen zweifei, dass die endgültige Antwort dieser Frage durch eine Ausgrabung oder wenigstens durch Sondage auf diesem Hügel gegeben werden kann.

Denkmaeler von Fasıllar:

Es ist ja selbstverständlich, dass man auch das berühmte Denkmal von Fasıllar sieht, nachdem man einmal bis Beyşehir gefahren ist. Das Dorf Fasıllar liegt 19 Kilometer südlich von Beyşehir zwischen zwei felsigen Abhängen. Auf dem östlichen Abhang gibt es viele Felsengräber der likaonischen Zeit. Von denen gingen fast alle in Trümmer mit Ausnahme eines Felsengrabdenkmals, welches aus einer in einem Berg ausgehöhlten Nische bestand. Auf der linken Seite der Nische stand ein Pferd, das in vortrefflicher Weise ausgeführt ist, und seine linken Beine in einer eleganten Weise aufgehoben hat (Tafel 2). Auf der rechten Seite ist eine Säule aus dem Felsenboden herausgemeisselt. Ander Seite der Säule ist "Heros Progamios", auf dem Bogen der Säule "Lukianos" geschrieben Also es gehört der römischen Zeit an⁵.

Hinter diesem Felsengrab gibt es viele Sarkophagen, die aus dem Felsenboden herausgebildet sind. Sogar eine von diesen hat auf seiner Vorderseite drei Büste in römischen Tracht. Die Bauern sagten uns, dass es von diesen Sarkophagen hinter dem Berge noch viele gäbe (Tafel 3).

Auf dem Fusse des Abhanges, der gegenüber der Felsengräber liegt, lag das berühmte hethitische kolossal Denkmal, das in einem 7 meter langen und 1,5 meter breiten massiven Block gearbeitet ist. Es stellte einen stehenden Mann mit flankierten Löwen dar. Es ähnelte den Sockeln von Kargamis (Cefablus) und von Sam'al (Zendschirli), wo zwischen zwei Löwen ein Demon oder einen Gott dargestellt ist (Bei Bossert Nr: 830, 901, 903). Der stehende Gott (Bei Bossert Berggott) wirft seine linken Beine vor und hält etwas an der rechten aufgehobenen Hand. Seine linke Hand liegt auf einem unfertigen Gegenstand. Unter den Füßen sieht man etwas wie eine kleine Säule, die Swoboda und seine Kamaraden als einen Berggott gesehen haben.

⁴ A. Götze, Kulturgeschichte des Alten Orients, s. 128.

⁵ H. Th. Bossert, Altanatolien, Nr: 1120.

Dieses Denkmal zeigt drei Eigenschaften, die für hethitische Denkmäler eine Ausnahme bilden :

1— An dieser Figur sind nicht —wie in hethitischer Kunst üblich— Kopf und Füsse in Profil und Torso von vorne dargestellt, sondern es ist ganz "en face".

2— Der Hut des Gottes ist nicht die hethitische Spitzmütze mit Hörnern, sondern er ähnelt dem Hut des Amons, des ägyptischen Hauptgottes.

3— Den Göttern auf den hethitischen Denkmälern treten nicht die Beine vor. Das ist eine echte Eigenschaft für die ägyptische Kunst.

Wir treffen die in "en face" dargestellten Reliefs nur in der spät hethitischen Kunst. In dieser Zeit ist der stehende oder sitzende Gott flankiert von Löwen sehr beliebt. Wir wissen durch Statuenbasis von Kargamis, dass dieses Denkmal dem siegreichenden hethitischen König von Kargamis gehörte⁶. Die Figur von Fasillar trägt einen zylinderartigen langen Hut, der von vier Punkten gebunden ist. Man kann also denken, dass diese Figur nicht einen Gott, sondern einen König darstellte und dass es ein Siegesdenkmal eines unbestimmten Königs war. Der Oberteil der Figur ist nackt und er trägt eine kurze Schürze. Die Figuren auf den Sockeln von Zencirli und Kargamis sind bärtig, dagegen ist unsere Figur bartlos.

Diese zwei Eigenschaften sind charakteristisch für die Kunst des Grossreiches. Ausserdem ist die Spitze der Stele siechelweise rund ausgeschnitten, wie es bei den Stelen von Çağdın und von Darende zur Zeit des Neuen Reiches und endlich bei der berühmten Stele von Königstor in Boğazköy der Fall war.

Man sieht also, dass das Denkmal von Fasillar zur Kunst des Neuen Reiches einerseits, zur spät hethitischen Kunst andererseits Beziehungen zeigt. Welcher Zeit gehört es denn an? Es gibt keine Schrift auf dem Denkmal. Man kann also nur durch die stilistischen Merkmale datieren. H. G. Güterbock beschränkt sich in seinem kurzen Bericht über Fasillardenkmal darauf nur zu sagen, dass dieses Werk eine der hethitischen Denkmäler ist und gibt keine sichere Datierung an⁷. Kurt Bittel sagt darüber dass "über die Datierung der Stele Fasilar nichts gesagt sein sollte"⁸. Unseres Erachtens soll die Stele von Fasillar zu einer Zeit gehören, wo sich ägyptische Einflüsse mehr zeigten. Wenn wir uns hier an unsere historische Kenntnisse erinnern, dann sehen wir, dass die politischen Beziehungen zwischen Anatolien und Aegypten besonders zur Regierung des Hattusil III. vorhanden waren. Die Zahl der Briefe, die dem hethitischen königlichen Ehepaar übersandt worden, gibt uns eine Idee über die intimen Verhältnisse der Beiden Länder. Der kulturelle Einfluss dieser Bezie-

⁶ L. Woolley, Charkemisch II, 92.

⁷ H. G. Güterbock, L.C. s. 51.

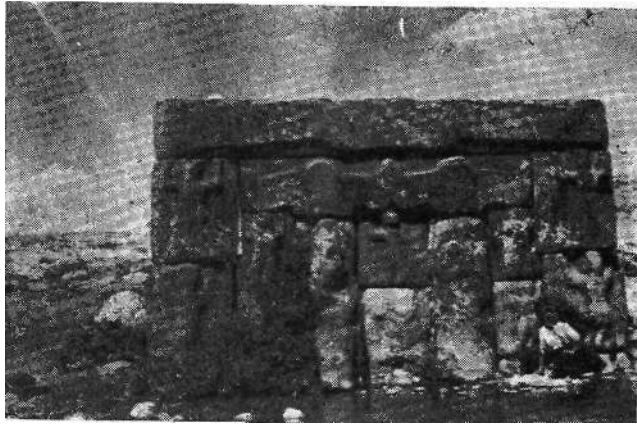
⁸ K. Bittel, Yazılıkaya, s. 63.

hungen aber kamen erst zur Zeit des Tuthalias IV., der Sohn und Nachfolger des Hattusils vor. Darum möchten wir dieses Denkmal zur Zeit Tuthalias datieren. Die politische Ereignisse seiner Regierung stimmt mit dieser Datierung überein. Denn wir wissen, dass dieser König dauernde Kämpfe gegen Madduvattas König von Zippasla und Harijati —Länder (ungefähr Isauria und Pisidia) geführt hatte, der in dieser Zeit sein Territorium zu Ungunst des Neuen Reiches mehr und mehr ausdehnte⁹.

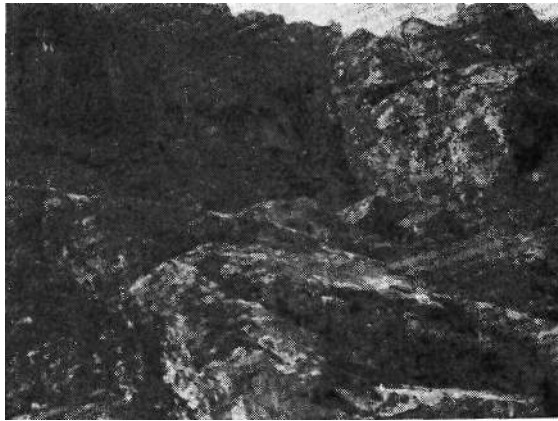
Ein weiterer Beleg unserer Datierung zu bestätigen ist, dass das Werk unter verwirrenden Geschehnissen der Regierungszeit des Tuthalias unfertig geblieben ist. Ausserdem ist es deshalb günstig, das Werk in die letzten Jahre des Neuen Reiches zu setzen, weil es nicht auf einem Felsen, sondern auf einer Stele bearbeitet ist, genau so wie der berühmte Torrelief am Königstor von Boğazköy, der von vielen Gelehrten später als die Reliefs von Yazılıkaya geschätzt worden sind¹⁰.

⁹ A. Götze, MVAG 32 (1927) s. 147-156.

¹⁰ Fr. von Bissing, AfO VI. 159. Christian, AfO IX s. 26.

Res. 1

Res. 2

Res. 3